

GENÇ MÜTEFEKKİRLER DERGİSİ
JOURNAL OF YOUNG INTELLECTUALS

e-ISSN: 2718-000X

Yıl: 4, Cilt: 4, Sayı: 2

Eylül-2023

MAKALE BİLGİLERİ

İman ve Salih Amelin Güzel Ahlak Üzerindeki Etkisi

The Effect Of Faith And Good Deed On Good Morality

Bu çalışma, “2. Uluslararası Ahmed-i Hânî Sempozyumu “İslam Düşüncesinde İnsan”, 28-30 Eylül 2018”, sempozyumunda tarafımızdan sunulan “İnsan ve Maneviyat” başlıklı tebliğden yararlanarak hazırlanmıştır.

YAZAR

Nazım ÇINAR

Dr. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

nazimcinar@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-9649-9066

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 11.09.2023

Makale Kabul Tarihi: 21.09.2023

Sayfa Aralığı: 524-538

ÖZET

İnsanoğlu içinde bulunduğumuz bu asırda, geçmişte kralların ve padişahların bile sahip olmadığı birçok maddi imkâna sahip bulunmaktadır. İnsan dünyanın birbirinden güzel yiyeceklerine ve içeceklerine ulaşabilmekte, lüks ve geniş evlerde oturmakta, son model arabalara binmekte, geçmişte insan gücüyle aylarca süren bir işi gelişmiş makinelerle birkaç günde yapabilmekte, nerdeyse canının istediği her şeyi çok fazla zahmet çekmeden elde edebilmektedir. Ne var ki insanoğlu bunca nimetlere ve güzelliklere sahip olmasına rağmen kulluk görevini layıkıyla yerine getirmediğinden dolayı mutlu ve huzurlu olamamaktadır. Maddeye bağımlılığın artması nispetinde manadan uzaklaşmakta ve kalabalıklar içerisinde yalnızlaşmaktadır. Çok basit sebeplerle birbirlerini kırmakta ve üzmektedirler. Hatta Allah'tan korkmadan, hiçbir insani kaygı taşımadan ve toplumdan çekinmeden basit sebeplerle kavga edip birbirlerini öldürmektedirler. Allah'ın en güzel şekilde yarattığı insan, bunca kötülükleri terk edip iyi bir kul olamaz mı? Allah'ın sevdiği ve razı olduğu işleri yapamaz mı? İnsan denen bu şerefli varlık nasıl hareket etmelidir? İşte bu noktada insan; sağlam bir imana, salih bir amele ve bu ikisinin yansıması olan güzel bir ahlaka sahip olursa, yaratılış gayesine göre hareket ederek manevi yönünü geliştirir. Hem cinsleriyle beraber insanlara ve doğaya zarar vermeden bu dünyada huzurlu bir hayat sürer. Ahirette de gözlerin görmediği kulakların işitmediği nimetlerle dolu olan cennetle mükâfatlandırılır.

Anahtar Kelimeler: İman, Amel, Ahlak, Salih Amel, Güzel Ahlak

ABSTRACT

In this century, human beings have many financial opportunities that even kings and sultans did not have in the past. People can have access to the world's most beautiful foods and beverages, live in luxurious and spacious houses, drive the latest model cars, do a job that used to take months with human power in a few days with advanced machines, and get almost anything they want without much effort. However, despite having all these blessings and beauties, human beings cannot be happy and peaceful because they do not fulfill their duty of worship properly. In proportion to the increase in substance addiction, it moves away from meaning and becomes lonely in crowds. They hurt and upset each other for very simple reasons. In fact, they fight and kill each other for simple reasons, without fear of God, without any human concern, and without fear of society. Can't the human being, created in the best way by Allah, abandon all these evils and become a good servant? Can't he do what Allah loves and is pleased with? Of course it does. At this point, human; If he has a solid faith, good deeds and good morals as a result of these two, he will act in accordance with the purpose of creation and develop his spiritual side. They lead a peaceful life in this world without harming people and nature, together with their breeds. In the Hereafter, he will be rewarded with Paradise, which is full of blessings that eyes have not seen and ears have not heard.

Keywords; Faith, action, morality, good deed, good morality

GİRİŞ

Allah Teâlâ'nın en güzel şekilde yarattığı insan, sözlükte; beşer, insan topluluğu anlamına gelen “ins” kelimesinden türetilmiş olup, hem erkekler hem de kadınlar için kullanılmaktadır(Cevheri, 1987, s. 904). İnsan kelimesi, alışmak, uyum sağlamak anlamına gelen “üns” mastarı ile de ilişkilendirilmiştir (Cevheri, 1987, s. 905). Türkçede “üns” kelimesi “ünsiyet” olarak kullanılmaktadır (Kutluer, 2000, ss. 320-321). İnsan kelimesi “nsy” kökünden unutmak mânâsına gelen “insiyân” olduğu da belirtilmiştir. Unutmak manasına geldiğini ileri sürenler, İbn Abbas'tan rivayet edilen; “*İnsan ahdini unuttuğu için bu ismi almıştır*”, rivayetine dayandırmaktadırlar (İbn Manzûr, 1414, ss. 10-11). Ragıp el İsfahânî, “ins” kelimesini “cin” kelimesinin zıttı, “üns” kelimesini de “nefret” kelimesinin zıttı olarak zikretmiş, “ins” ve “insiyün” kelimelerinin insanlık türüne ait olduğunu belirtmiştir (İsfahânî, 1412, s. 94).

Allah Teâlâ, “*Yarattığı her şeyi güzel yaratan, insanı başlangıçta çamurdan yaratan, sonra onun soyunu, bayağı bir suyun özünden yapan, sonra onu şekillendirip ruhundan ona üfleyen Allah'tır. Size kulaklar, gözler, kalbler verilmiştir. Öyleyken, pek az şükrediyorsunuz.*”(Secde, 32/7-9) ayetlerinde buyurduğu gibi, insanı kendi ruhundan üfürmek suretiyle diğer varlıklardan farklı bir şekilde yaratmış ve ilahi ruhun tecelligâhı kılmıştır. Allah Teâlâ, “*Andolsun ki biz insanı en güzel biçimde(ahsen-i takvîm üzere) yarattık,*”(Tin.95/4) buyurmaktadır. Ayette geçen ahsen-i takvîm, Allah tarafından insana verilen en güzel, en mükemmel biçim ve yapıyı ifade etmektedir. İnsan, yeryüzündeki varlıklar içinde gerek fiziki ve cismani bakımdan, gerek ahlak ve maneviyat itibarıyla ruhani bakımdan en güzel arlık olarak yaratılmıştır (Yazır, 1979, ss. 5936-5937). Ayette geçen güzelliğin kaynağı, Allah'ın insanı kendi eliyle yaratıp ona ruhundan üfürmesidir (Sâd, 38/72). Tefsir âlimleri mahlûklar içinde insandan daha güzel mahlûkun olmadığı kanaatindedirler. Zira Allah insanı; bilen, irade sahibi, konuşan, işiten, dinleyen, gören, düşünüp tedbir alan, hikmetler ile hareket eden, bu özellikleri sayesinde kendisinden çok daha büyük ve güçlü varlıklar üzerinde hâkimiyet sağlayan bir varlık olarak yaratmıştır. İnsanda bulunan bütün bu özellikler ilahi sıfatların bir kısmının tezahürüdür (Karaman vd., 2006, s. 647).

Allah Teâlâ insanı şerefli bir varlık olarak yaratmış ve ona sayısız nimetler bahsetmiştir; İnsana verilen bu güzellik ayet-i kerimede şöyle geçmektedir; “*Biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik*”(İsrâ, 17/70). Allah insana hem şan, şeref ve soyluluk gibi manevi meziyetler bahsetmiş hem de maddi olarak insanın haricindeki bütün mahlûkatı onun emrine ve hizmetine vermiştir. İnsan, Allah'ın lütuflarına en çok nail olmuş, en seçkin ve değerli bir varlıktır. İnsana değer kazandıran özellikleri; aklı, zekâsı, iyiyi kötüden ayırt etmesi, düşünmesi ve yazması, psikolojisi ve fizyolojisi, ahlaki yatkınlıklarının olmasıdır (Karaman vd., 2006, ss. 503-504). Bir başka ifadeyle insanın şerefi, Allah'ın onu emir ve yasaklarına muhatap olmaya layık ve dolayısıyla mükellef kılmış olmasından ileri gelmektedir (İzzetbegoviç, 2006, s. 6).

Yüce Allah insana başta akıl olmak üzere sayısız nimetleri vermekle beraber, onu kendi başına bırakmamış, ona birtakım görevler ve sorumluluklar yüklemiştir. İnsanın başıboş olmadığına ve yaptıklarından mutlaka sorumlu olacağına dair şu ayetler oldukça önemlidir; “*Sizi boş yere yarattığımızı ve bize hakikaten döndürülmeyeceğinizi mi sandınız*”(Mü’minûn 23/115). “*İnsan başıboş bırakılacağını mı sanıyor*”(Kıyâme, 75/36). “*Doğrusu size, Rabbinizden basiretler (deliller ve hakikati anlama kabiliyeti) geldi. Artık kim (hakikati) görür (ve iman eder)se lehine, kim de (ondan) kör kalırsa aleyhinedir*”(En’am, 6/104). “*Ve siz yaptığınız (Allah’ın razı olmadığı bütün) işlerden kesinlikle hesaba çekileceksiniz*”(Nahl,16/93).

Ne yazık ki Allah’ın kendi kudretiyle çamurdan yaratıp ruhundan üfürdüğü ve yeryüzüne halife kıldığı insanların büyük çoğunluğu yaratılış gayesine göre hareket etmemektedirler. Oysa yüce Allah cinleri ve insanları kendisine ibadet etmeleri için yaratmış, ne yapacaklarını öğretmek için Kur’an’ı, nasıl yapacaklarını öğretmek için de rol model olarak Hz. Peygamber’i (sav) göndermiştir. Helaller ve haramlar gerek Kur’an-ı Kerim’de ve gerekse Kur’an-ı Kerim’in pratiğe dökülmüş şekli olan Hz. Peygamber’in (sav) sünnetinde apaçık ortada iken, Allah’a iman ettiğini söyleyen, imanın bir gereği olarak Allah’a ibadet de eden insanlara ne oluyor ki Allah ve Resulünün emirleri ve yasakları doğrultusunda bir hayat süremiyorlar? Örneğin Müslümanlardan bazıları namaz kıldığı halde alışverişte hile yapabilmekte, kusurlu mal satarak müşterisini aldatmakta, namaz kıldığı halde kaçak elektrik ve su kullanmakta, kaçak su ile aldığı abdestle camiye gelip namaz kılmakta, basit meseleler yüzünden bir birilerini kırmakta, yolda giderken yol vermedi diye kavga etmekte ve hatta birbirlerini öldürmektedirler. Bunlara benzer birçok örnek verilebilir. Burada üzerinde durmamız gereken konu, insan iman ettiği ve hatta Allah’a ibadet ettiği halde neden bunca günah işleri yapıyor? Kanaatimizce bir Müslüman şu üç hususa dikkat ederse halifelik görevini bir nebze de olsa yerine getirmiş olur. Bunlar; “kâmil bir iman”, imanın gereği olan “salih amel” ve bu ikisinin yansıması olan “güzel ahlak” tır. Bu üç başlığı ayetler ve hadisler ışığında, bazı tasavvufî eserlerden de istifade ederek anlamaya çalışalım.

1. İman

Sözlükte iman; birini söylediği sözü güven duygusu içinde tasdik etmek, inanmak, söylediğini kabul etmek, gönül huzuru ile benimsemek, karşısındakine güven vermek, şüpheye yer vermeden kalbden tasdik etmek, eman vermek ve emin kılmak manalarına gelmekte olup, küfrün zıttıdır (İbn Manzûr, 1414, s. 21; Karagöz vd., 2015, s. 314). İtikat, doğru söz ve salih amel de iman kelimesi yerine kullanılmaktadır (İsfahânî, 1412, s. 91). Terim olarak iman; Hazreti Peygamberin Allah Teâlâ’dan getirdiği ve zarureti diniyye olarak bilinen hükümleri ve haber verdiği şeyleri tereddütsüz kabul edip bunların doğru ve gerçek olduğuna inanmaktır (Karagöz vd., 2015, s. 314). Tanımında belirtilen inanca sahip olan kimseye “mü’min”, inancının gereğini tam bir teslimiyetle yerine getiren kimseye de “müslim” denir. Türkçe’de kullanılan “müslim” kelimesi, Farsça’da çoğul olarak kullanılan “Müslüman” kelimesi ile aynı anlamda kullanılmaktadır (Sinanoğlu, 2000, s. 22/212).

Ebû Hanife (ö. 150/767), imanın kaynağının ve yerinin kalp olduğunu, fer’inin de cesette bulunduğunu vurgulamış ve tevhidin aslının ise; “Allah’a, meleklerine, kitaplarına,

peygamberlerine, öldükten sonra dirilmeye, kadere, hayrın ve şerrin Allah'tan olduğuna, hesaba, mizana, cennete ve cehenneme inandığını söylemekle ve bunların hepsinin hak olduğunu kabul etmekle olacağını belirtmiştir (Ebû Hanife, 2011, ss. 51-53).

İmanda aslolan kalp ile tasdik etmektir. Maturîdî (ö. 333/944), “*Kalbi imanla (tevhid ile) huzur bulmuşken, (dinden dönmeye) zorlananın dışında, kim imanından sonra Allah'ı inkâr eder veya (emirlerini kabul etmeyip) gönlünü küfre/kâfirliğe açarsa, Allah'tan onların üzerine (büyük) bir gazap vardır,*”(Nahl, 16/106) ayetini delil göstererek, kalbin ifadesi olmamak şartıyla dille sarf edilen inkâr söylemlerinin sahipleri için küfür sebebi olmayacağını, kalbin imanla dolu olması sebebiyle, zorda kalıp dille inkâr etmenin imana bir hâle getirmeyeceğini belirtmiştir (Mâturidî, 2017, s. 717). İslam tarihinde Ammar b. Yasir'in başından geçen hadise de bu konuya işaret etmektedir. Bknz.(Bâşâ, 1998, ss. 456-457).

Şek ve şüpheden uzak bir itikat her tevhid ehli mümine vaciptir. Zira itikat dinin temelini teşkil eder. İtikat sahih olmazsa kişinin amelleri kabul olmayacağı gibi ahireti de berbat olur. İmanın hakikati ve özü kalbin tasdikidir. İman kalp ile tasdik olduğu gibi, aynı zamanda dil ile de ikrar etmeyi gerektirir (Kotku, 2018, s. 72).

Yukarıda zikrettiğimiz Ehli Sünnet âlimlerinin iman hakkındaki görüşlerini temel alan sûfilerden bazıları; “imanın aslı, kalpteki tasdiki dil ile ikrar etmek, fer'i ise farzları eda etmektir” demişler, bazıları da; “iman hem zahirde hem de batında bulunur demişlerdir” (Kelabazi, ty., s. 75; Hücvirî, 1974, ss. 340-341). Sûfîlerden biri de; iman ile ilgili olan “mü'min” kelimesini, “*O melik, kuddûs, selâm, mü'min...dir,*”(Haşr, 59/23) ayetindeki “mü'min” kelimesine dayandırarak Allah Teala'nın sıfatlarından biri olduğunu, Allah'ın mü'min kulunu imanı sayesinde azaptan emin kılacağını, mü'min imanını dil ile ikrar kalp ile tasdik edip, organlarıyla farzları ifa etmek ve yasaklanan fiillerden uzak durmak suretiyle Allah'ın azabından emin olacağını, bunlardan hiçbirini yapmayanın ise ebedi olarak cehennemde kalacağını, şayet ikrar ve tasdik eder, amel etmede kusuru ve ihmali bulunursa bu kişilerin imanları sayesinde ebedi olarak cehennemde kalmayacaklarını, ancak azap görmekten de emin olmayacaklarını, tam emniyetin tam imanla mümkün olacağını belirtmiştir (Kelabazi, ty., s. 76). İmanın kişiyi azaptan koruması için, imanla beraber salih amellerin de gerekli olduğu görülmektedir.

Sûfîler imanın vücut üzerindeki alametlerine çok önem vermişler ve bu konuda şöyle demişlerdir: İmanın kalp üzerindeki alameti; tevhid akidesidir. Göz üzerindeki alameti; men edilen şeylerden gözü korumak ve ayetlerden ibret almaktır. Kulak üzerindeki alameti; Allah'ın kelamını dinlemektir. Mide üzerindeki alameti; Allah'ın haram kıldığı şeylerden midenin boş kalmasıdır. Dil üzerindeki alameti; doğru sözdür. Beden üzerindeki alameti; nehyedilen şeylerden uzak durmaktır. Hakiki manada ki iman, kulun bütün vasıflarını Hakkı istemeye bezl etmesidir (Hücvirî, 1974, ss. 342-343). Bilge insan Aliya İzzetbegoviç (ö. 1423/2003); “Hayat, iman eden ve salih ameller işleyenler dışında hiç kimsenin kazanmadığı bir oyundur. İnsanı yeryüzünde anlamlı kılan, evreni anlamlı kılan tek şey imandır. İman bizi ve hayatı anlamlandırır,” (İzzetbegoviç, 2006, s. 5) ifadeleriyle iman olmadan hayatın bir anlamının olmayacağını belirtmiştir.

2. Salih Amel

Bir mü'min için imandan sonra olmazsa olamaz dediğimiz salih amel; dinin yapılmasını emir ve tavsiye ettiği, iyi, güzel, faydalı, sevap kazanmaya ve Allah'ın rızasına sebep olacak, kişinin haram sınırına girmeksizin iman, iyi bir niyet ve ihlâs ile yapmış olduğu davranışlardır (Çeker, 1990, s. 128; Uludağ, 1991, s. 13).

Kur'an-ı Kerim'de salih amellerin geçmiş olduğu ayetlere baktığımızda, iman etmenin hemen akabinde salih amelin zikredildiğini görmekteyiz. Yani iman etmenin ilk iş olduğunu ondan hemen sonra da kâmil bir imana sahip olmak için salih amelin gerekli olduğu birçok ayette açık vurgulanmıştır. Bu ayetlerden bazıları şunlardır; *“İman edip, sâlih (yararlı) amel işleyenlere gelince: Rableri, imanları sebebiyle onları, alt tarafından ırmaklar akan nimet dolu cennetlerine eriştirir”*(Yunus,10/9). *“İman edip sâlih amel işleyen kimseler ise cennet ehlidirler; işte onlar orada ebedî kalacaklardır”*(Bakara, 2/82). *“İman edip sâlih ameller işleyenlere gelince, (Allah) onlara mükâfatlarını tastamam verecektir. Allah zalimleri sevmez.”*(Ali İmran, 3/57).

Allah Teâlâ'ya itaat etmek bütün hayırların ve güzelliklerin vesilesidir (Gazzâlî, 2005, s. 307). Salih amel işleyenler hem dünya mutluluğunu hem de ahiret mutluluğunu elde edeceklerdir. Kur'an-ı Kerim'de salih amel işleyen mü'minin ahirette birçok nimete kavuşacağını ve bu sayede çok mutlu olacağını ifade eden çok sayıda ayet vardır ki bunlardan bazıları şunlardır; *“İman edip sâlih (makbul ve ecir kazandıran) iş yapanların, namazı dosdoğru kılıp, zekâtı verenlerin, Rableri katında mükâfatları vardır. Onlar için hiçbir korku yoktur. Onlar üzgün de olmayacaklardır”*(Bakara, 2/ 277). *“ Erkek ve kadından, mü'min olarak kim de sâlih ameller işlerse, işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar”*(Nisa, 4/124). *“(Resulüm!) İman eden, bir de sâlih amellerde bulunanlara, kendileri için alt tarafından ırmaklar akan cennetler (hazırladığını) müjdele”*(Bakara, 2/25).

Meşhur mutasavvıflardan Maruf el-Kerhî (ö. 200/815) amel etmekle ilgili şu sözleri söylemiştir; *“Amel etmeden cenneti istemek bir tür günahdır. Sebebe sarılmadan şefaata beklemek bir çeşit aldanmadır. Kendisine itaat edilmeyen zattan merhamet ummaksa tam bir cehalet ve ahmaklıktır”* (Sülemi, 2018, s. 46).

Allah Teâlâ birçok ayette imandan hemen sonra salih amel olarak ibadet yapmayı emir buyurmuştur. İlk aklımıza gelen ibadetlerden olan namaz, oruç hacc, zekât, kurban, anneye babaya iyilik, Allah yolunda cihad ve benzeri ibadetler biz insanların selameti dünya ve ahiret mutluluğu, rahatımız ve refahımız içindir (İz, 1968, s. 486). Gerek Rabbimizin, gerek Peygamberimizin emir ve yasaklarına baktığımızda; insana ve insanlığa faydalı olan şeylerin emredilmiş, zararlı veya yeryüzünün fesadına sebep olacak şeylerin yasaklanmış olduğunu müşahade etmekteyiz. Allah biz kullarını sevdiği için faydamıza olan şeyleri emretmiş, zararımıza olan şeyleri de yasaklamıştır.

Allah'ın emir buyurduğu ibadetlerin hepsinin bir hikmeti, bir faydası vardır. Mesela namaz; Allah'a karşı şükran borcunu ödemeyi, kötülüklerden uzak durmayı, cemaatle eda etmek için bir araya gelmek suretiyle diğer insanların ahvalini, hastası, derdi ve sıkıntısı olanları görmeyi,

bu kişilerin sıkıntılarını gidermeyi öğretir. Oruç; nefsi terbiye etmeyi, açları ve yoksulları düşünmeyi öğretir, yoksa Ramazan ayında güzel sesli hafızları dinleyip, bol bol yiyip içip akşamları teravih namazına gitmek insanı mesuliyetten kurtarmaz. Hacc; her biri farklı ülkelerden gelen milyonlarca insanın birbiriyle tanışmalarını, millet olarak, devlet olarak birbirlerine nasıl yardımcı olacaklarına dair müzakere ve istişareyi öğretir. Zekât; cemiyetin saadet ve refahı için zekât vermenin gerekli olduğunu öğretir. Gerek farz ve gerek nafîle bütün ibadetlerde Allah'ın rızası ibadetin temelini teşkil eder (İz, 1967, ss. 67-70, 1968, ss. 355-361). Allah'ın rızası dışındaki yapılan ibadetler riyaya girdiği için salih amel olmaktan çıkar.

Salih amel iman ile çok yakından ilgili olduğu gibi ibadet ile de yakından ilgilidir. Nitekim Allah Teâlâ; *“Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım”* (Zariyat, 51/56) buyurmak suretiyle insanın yaratılış gayesinin Allah'a ibadet etmek olduğunu, ibadetlerin tüm hayatı kapsadığını, yaşadığı sürece Allah'a ibadet etmesi gerektiğini ve insan hayatının tamamının ibadetle iç içe olduğunu göstermektedir. İmanı zinde tutmak ve birtakım kötülüklerden korumak için sadece inanmak yeterli değildir. İmanı zinde tutmak için mutlaka salih ameller yapmak gereklidir. İman olmadan sadece faydalı işler yapmak da yeterli değildir. İncanın, ibadet ve salih amel ile eyleme dökülmesi gerekir (Doğuç, 2008, ss. 233-234).

Peygamberimiz (sav) helal ve haramların belli olduğunu, haram ve helal arasında kalan şüpheli şeylerden kaçınmak gerektiğini şu şekilde bildirmiştir; *“Şüphesiz helâl bellidir. Haram da bellidir. Fakat bu ikisi arasında (helâl veya haram olduğu açıkça belli olmayan) birtakım şüpheli şeyler vardır ki, pek çok kimse onları bilemez. Şüpheli şeylerden kaçınan bir kimse, dinini ve haysiyetini korumuş olur. Şüpheli şeylerden sakınmayan bir kimse ise, zamanla harama düşer. Tıpkı sürüsünü başkasına ait bir arazinin etrafında otlatan çoban gibi ki, sürünün bu araziye girme tehlikesi vardır. Dikkat edin! Her padişahın girilmesi yasak bir arazisi vardır. Unutmayın ki, Allâh'ın yasak arazisi de haram kıldığı şeylerdir”* (Buhârî, 2001, İman, 39).

Allah dünyada kulları için sayısız nimetler yaratmış ve bu nimetleri insanlara bahşetmiştir. Ancak bu nimetlerin hepsi bu dünyada kalacaktır. İnsanoğlu bu geçici nimetlere aldanmamalı, asıl nimetlerin; gözlerin görmediği, kulakların duymadığı Cennet nimetleri olduğunu bilmelidir. Ayeti kerimelerde şöyle buyrulmaktadır; *“Mal ve oğullar, (geçici) dünya hayatının ziynetidir. Bâkî kalacak olan sâlih ameller ise, Rabbinin katında sevapça daha hayırlı, ümit bağlanmaya da daha lâyıktır”* (Kehf, 18/46). *“(Ey insanlar!) Sizi, huzurumuza yaklaştıracak olan, ne mallarınız ne de evlatlarınızdır. Ancak iman edip sâlih amel işleyenler (bize yaklaşanlar)dır. İşte onlar var ya, kendilerine, yaptıklarının kat kat fazlasıyla mükâfat vardır ve onlar (cennette) yüksek makamlarda emniyet (ve huzur) içindedirler”* (Sebe, 34/37).

Allah Teâlâ ölümü ve hayatı yaratmıştır. *“O, ölümü ve hayatı, amel/davranış bakımından hanginizin daha güzel olacağını imtihan etmek için yarattı,”* (Mülk, 67/2) ayetinde buyurduğu gibi ölümü ve hayatı yaratmasındaki hikmet, insanlardan kimlerin güzel işler yaptıklarını, salih amel işlediklerini, Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda hareket ettiklerini ortaya çıkarmaktır. İnsan hayatta olduğu sürece sürekli imtihan ve gözetim altındadır. Bu dünyada yaptığı bütün amellerinden kıyamet gününde mutlaka tek tek hesaba çekilecektir.

Gazzâlî (ö. 505/1111), insanın yaptığı amellerden sonra bir muhasebe yapmasının gerekliliğine dikkat çeker ve şöyle bir örnek verir: Bir esnafın elinde en fazla bir gün, bir hafta veya bir ay bulundurduğu ve daha sonra sattığı malın bile her akşam muhasebesini yaptığını, kârını ve zararını hesaplayıp ona göre hareket ettiğini belirterek; ebedi saadeti isteyen bir insanında yaptıklarından sonra kendisini hesaba çekmesinin gerektiğini, tüccarın karını zararını hesapladığı gibi kulun da sevabını, günahını hesaplamasının gerekliliğini vurgulamıştır. Kulun dindeki baş sermayesinin farzlar, kârının nafiler ve faziletler, zararının ise isyan olduğunu ve kulun yaptığı bütün amellerini tek tek gözden geçirmesi gerektiğini belirtmiştir (Gazzâlî, t.y., s. 4/40).

3. Güzel Ahlak.

Lügatte ahlak; huy, seciyye ve tabiat gibi manalara gelen “hulk” veya “huluk” kelimesinin çoğuludur. Çoğunlukla insanın fiziki yapısı için “halk” manevi yapısı için ise “hulk” kelimeleri kullanılmaktadır (İbn Manzûr, 1414, s. 10/86). Terim olarak ahlak ise; insanın iyi veya kötü olarak nitelendirilmesine sebep olan manevi vasıfları, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlarının bütününe denir (Karagöz vd., 2015, s. 14).

İslam ahlakı, başta Kur’an-ı Kerim’e sonra da Kur’an-ı Kerim’in Peygamberimiz tarafından pratiğe dökülmüş, uygulamaya konmuş şekli olan sünnete dayanmaktadır. Allah Teâlâ; “Şüphesiz sen yüce bir ahlak üzere sin” (Kalem, 68/4) buyurmak suretiyle insanlar içinde en üstün ahlaka sahip olan kişinin Hazreti Muhammed (sav) olduğunu belirtmiştir. Peygamberimiz’in (sav) nasıl bir ahlaka sahip olduğunu şu hadisi şerif açıkça göstermektedir; Said b. Hişam bir gün Hazreti Aişe validemizin yanına gittiğini ve şöyle dediğini belirtir: *Ben; “Ey müminlerin annesi Rasûlallah(sav)’in ahlakını anlat dedim. O(Aişe); “Sen Kur’an okuyorsun değil mi diye sordu”? Ben; “Evet okuyorum dedim”. Bunun üzerine O; “işte Allah elçisininin ahlakı Kur’an idi” dedi (Müslim, ty, Müsâfirîn, 139).*

Hazreti Peygamber (sav) gönderiliş amacını; “Ben ancak güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim” (İmam Mâlik, 1990, Hüsnu’l-huluk, 8) olarak belirtmiştir. Yine O; “Sizin en hayırlınız ahlakı en güzel olanınızdır” (Buhârî, 2001, Edep, 38). “Müminlerin iman bakımından en mükemmel olanları ahlakı en güzel olanlarıdır” (Ebû Davud, Sünnet, 15). İnsanlara örnek olarak gönderilen Hz. Peygamber’in (sav); seha, tevekkül, zikir, şükür, sabır, af ve bağışlama, acıma, merhamet, müsamaha, kendine güven, şecaat, rıfk, ihlas, sıdk, zühd, kanat, huşu, haşyet, heybet, dua, havf, reca, hakka sığınma ve iltica, ibadet, cihat ve mücadele gibi daha pek çok güzel huy ve sıfatları üzerinde topladığı muhakkaktır (Serrac, 2012, s. 110).

Bir sözü bir haberi en iyi anlayan o söze muhatap olandır. Kur’an-ı Kerim Peygamberimiz (sav)’e indirildiğine göre; Kur’an-ı Kerim’i en iyi anlayan, açıklayan, hayatına uygulayan ve ashabına her haliyle örnek olan da tabii ki Rasûlallah(sav)’in kendisidir. Allah Teâlâ’nın Sen güzel ahlak üzere sin diye buyurduğu ve Hazreti Aişe (ra)’ın vurguladığı Kur’an Ahlakı bizim için kıstastır. Kur’an’ı anlamak ve hayatımızda uygulamak için Hz. Peygamberin sahih sünnetini çok iyi bilmeliyiz. Peygamberimizin sahih sünnetini ve güzel ahlakını anlamak için de Kur’an-ı Kerim’i anlayarak ve tefekkür ederek okumalıyız.

Yukarıda da değindiğimiz gibi bazı insanlar, Allah'a iman edip, imanın gereği olarak Ona ibadet de ediyor. Ne var ki aynı insanlar, Allah ve Resulünün hoşlanmadığı davranışları rahatlıkla yapabiliyor böylece insanların zarar görmesine ve huzursuz olmasına sebep olabiliyorlar. Örneğin yalan söyleyebiliyor, kul hakkı yiyebiliyor, sorumluluklarını yerine getirmedikleri için birçok kimsenin mağdur olmasına sebep olabiliyorlar. Bunlara benzer çok örnekler verilebilir. İşte bu noktada insan iman ettiği ve yerine göre amellerde işlediği halde neden bunca olumsuzluklara sebep oluyor? Kanaatimizce bütün bunların sebepleri; “iman” ve “amelin” “güzel ahlak” olarak yansımamasıdır. Mutasavvıflardan Kuşeyrî (öl.465/1072) tevhid, iman ve edebi(ahlakı) birbirleriyle ilişkilendirmiş, tevhidin imanı, imanın şeriatı, şeriatında edebi gerektirdiğini belirterek şu hususu vurgulamıştır; “edebi bulunmayanın ne şeriatı, ne imanı, ne de tevhidi vardır”(Kuşeyrî, 2009, ss. 472-473). Görüldüğü gibi insan, iman ve amel ile beraber ahlakını da güzelleştirmeye özen gösterirse, Allah ve Resulünün olmasını istediği bir mü'min konumuna gelir. Böylece hem bu dünyada hem de ahirette rahat eder.

Mutasavvıflardan Ebû Hafs Şahâbeddin Ömer Sühreverdî (ö. 638/1240) *Avârifü'l-Meârif* isimli eserinde, sûfîlerin ahlakı konusu üzerinde durmuş ve sûfîlerde bulunması gereken bazı ahlaki özelliklerden bahsetmiştir. Sühreverdî, bir insanda güzel ahlakının oluşmasını ancak nefsin tezkiye edilmesiyle olacağını, nefsin tezkiye edilmesinin de; şeriatın edep ve ahkâmına uymakla ve Rasûlullah'ı (sav) örnek almakla mümkün olacağını belirtmiştir (Sühreverdî, ty, s. 56). Sühreverdî, eserinin 29 ve 30 bölümlerinde sûfîlerin ahlak anlayışını açıklayarak, insanda olması gereken bazı ahlaki meziyetlerden bahsetmiştir (Sühreverdî, ty, ss. 56-97).

1 - Tevazu

Kibrin karşıtı olan tevazu; alçak gönüllü olmak mânâsına gelmekte olup kişinin başkalarını aşağılayıcı duygu ve davranışlardan kendini arındırmasıdır (Cebecioğlu, 2009, s. 543). Gazzâlî tevazuyu makamların en faziletlisi olarak belirtmiştir (Gazzâlî, t.y., s. 2/240). Sühreverdî, tevazuyu Sûfîlerin en güzel vasıflarından birisi olarak belirtmiştir. İnsanın tevazu elbisesinden daha güzel bir elbise giymediğini ve tevazu sahibi bir insanın, hem kendisinin rahat ettiğini hem de başkalarını rahat ettirdiğini vurgulamıştır (Sühreverdî, ty, s. 65). Peygamberimiz (sav) tevazu ile ilgili olarak şöyle buyurmuştur; “ *Yüce Allah bana; birbirinize karşı tevazu göstermenizi, bazılarınızın diğerlerine zulüm yapmamasını emretti*” (Müslim, ty, Cennet, 64).

Tevazu ile ilgili olarak mutasavvıflardan bazıları şöyle demiştir; Cüneyd-i Bağdadi; “tevazu insanlara şefkat kanatlarını indirip yumuşak davranmaktır”, Fudayl b. İyaz; “tevazu Hakka boyun eğip teslim olmak, kim söylerse söylesin, kimden işitirse işitsin Hakkı kabul etmektir”(Sühreverdî, ty, ss. 65-66). Sühreverdî de tevazuyu şu şekilde tarif etmiştir; tevazu, kulun Allah'ın irade ve isteği karşısında kendi isteğini terk ederek, kalbinde müşahede nurunun parlaması ile nefsin kibir ve ucub kirlerinden temizlenmesidir” (Sühreverdî, ty, s. 70). Görüldüğü gibi tevazu sahibi olmak için Allah'ın emirlerini yapmaya ve yasaklarından da kaçınmaya sıkı bir şekilde riayet etmek gerektiği görülmektedir. Mütevazı bir Müslüman, insanları hakir görmek, alay etmek, kuruntu ve kibir gibi manevi hastalıklardan temizlenerek, Allah için tevazu gösterirse derecesi yükselir (Haşimi, 2007, ss. 195-197). Müslüman kendini büyük görmeden Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda sade bir hayat yaşarsa gurur ve kibirden uzaklaşır.

2- İnsanlarla İyi Geçinmek, İnsanlardan Gelebilecek Eziyetlere Tahammül Göstermek

Kişi en yakınından, kendi ailesinden başlayarak, komşusu, arkadaşı ve diğer insanların her biri ile güzel geçinir, insanların eziyetlerine tahammül göstererek nefsin cevherini ortaya çıkarır (Sühreverdi, ty, s. 72). Böyle bir toplumda nefis ve şeytan bertaraf edildiği için huzur ve sükûnet hâsıl olur.

Nefis, tabiatı gereği insana sürekli kötü şeyleri yapmayı emreder, intikam almayı ve hırsı teşvik eder. İşte bu noktada insan nefisine hâkim olursa hadis-i şerifte belirtilen şu müjdeye nail olur; “*İntikamını almaya gücü yettiği halde öfkesini yenen kimseyi Yüce Allah kıyamet günü bütün mahlûkatın önünde huzuruna çağırır ve onu dilediği huriyi almakta serbest bırakır*” (Ebû Davud, Edeb, 3; İbni Mace, Zühd, 18.).

Enes bin Malik Peygamberimize on sene hizmet ettiğini ve bu süre içinde Peygamberimizin kendisine hiç kızmadığını, öf bile demediğini söyler (Müslim, ty, Fezâil, 81-82). İnsan bir anlık öfkesine hâkim olabilse, birçok kötülüğün önüne geçtiği gibi birçok da sevaba nail olacaktır.

3- Îsar (Başkalarını Kendine Tercih Etmek)

Îsar, fayda ve zararda başkasının kârını ve iyiliğini kendi önünde tutarak aşırı şefkat ve merhamet göstermektir (Cebecioğlu, 2009, s. 318). Sûfîler başkalarını kendine tercih ederler, karşılık beklemeden verirler, infak ederler. Îsar konusu ile ilgili olarak Zünnûni Mısırî şöyle demiştir: “Gönlü ilahi nurla açılmış zahidin alameti üçtür; eline biriken malı dağıtır, olmayanın peşine düşmez ve yiyeceğini başkalarına ikram eder” (Sühreverdi, ty, s. 74).

Allah Teâlâ müminlerin özelliklerinden bahsederken, “*Kendileri ihtiyaç içinde olsalar bile başkalarını tercih ederler*” (Haşr, 59/9) buyurmuştur. Mutasavvıf âlimlerden Ebû Hafs Ömer b. Salim îsar konusu ile ilgili şöyle demiştir; isar, kişinin dünya ve ahiret işlerinde kardeşlerinin hak ve hazzını kendi hazlarından önde tutmasıdır” (Sühreverdi, ty, s. 76).

4-Af ve Müsamaha

Sûfîlerin güzel ahlaklarından birisi de kardeşlerinin kusurlarını affetmeleri, kendilerine karşı yapılan kötülöklere iyilikle karşılık vermeleridir (Sühreverdi, ty, s. 79). Hz. Peygamber (sav) af ve müsamaha yolunu tutanların mükâfatı ile ilgili şöyle buyurmuştur; “*Cennette yüksekçe köşkler gördüm ve Cebrail’e bunlar kimler için ya Cebrail diye sordum. Cebrail; öfkesini tutan ve insanların kusurlarını müsamaha ile karşılayıp affedenler içindir*” dedi (Deylemi, 1986, s. 2/255).

Sahabe-i kiramdan birisi Peygamberimiz(sav)'e gelerek; “*Ya Rasûlallah kendisine uğradığımda beni misafir edip ağırlamayan bir kimse bana geldiğinde ben de aynısını yapabilir miyim*” diye sordu. Resûlullah (sav) bu sahabeye şöyle cevap verdi; “*Hayır sen onu ağırla*” (Tirmizi, 1998, Birr, 63).

Burada bir hususu da belirtmekte fayda var. Yapılan her şey affedilebilir mi? Yoksa affetmenin de bir sınırının olması lazım mı? İzzetbegoviç affetmeyle ilgili şu tespiti yapmıştır; “şerri

affetmemeliyiz, bilakis cezalandırmalıyız, şerre karşı savaşmalıyız, aksi halde tüm dünyayı şer kaplar” (İzzetbegoviç, 2006, s. 265).

5- Güler Yüzlü Olmak

Sûfîlerin güzel ahlaklarından birisi de güler yüzlü ve tatlı dilli olmalarıdır. Peygamberimiz (sav); “*Her iyilik sadakadır. Mümin kardeşine güler yüzle muamele etmen, kovanda çektiğin sudan ona da vermen iyiliktir ve sadakadır*” (Tirmizi, 1998, Birr, 63) buyurmuştur. Sûfînin halvetinde gözü ağlar, celvetinde yüzü güler. Sûfînin yüzündeki tebessüm kalbindeki nurların eseridir. Sûfînin kalbine pek çok ilahi tecelliler, kutsi ihsanlar iner. Kalp onlarla beslenip sevinç ve sürurla dolar. Kalpteki nurun yüze aksetmesi; kandilin ışığının fanusa aksederek fenerin dışına yansımaya benzer. Yüz fener, kalp fanus, ruh da kandil mesabesindedir. Kalb ilahi vuslat ve sohbetle nimetlenince sevinci yüzde zahir olur (Sühreverdi, ty, ss. 80-81).

Muhasibi, güzel ahlakı; “ezaya katlanmak, elinden geldiğince kızmamak, güler yüzlü ve tatlı sözlü olmaktır” (Sülemi, 2018, s. 29) diye tarif ederek güler yüzlülüğün güzel ahlaklardan birisi olduğunu vurgulamıştır.

6- Kolay Geçim, Yumuşak Muamele Ve Herkese Huyuna Göre Davranmak

Sühreverdiye göre sûfîler de bulunan güzel ahlaklardan birisi de, insanlarla güzel geçinmeleri, onlara yumuşak davranmaları ve herkese tabiat ve ahlakına göre davranıp gereksiz zorlamayı terk etmeleridir (Sühreverdi, ty, ss. 81-82). Hazreti Aişe’ye (ra) Rasûlallah (sav) evde yalnız kaldıkları zaman hâli nasıldı? Diye sorulduğunda; “*İnsanların en yumuşak huyusu ve en çok tebessüm edeniydi*” demiştir (Ahmed b. Hanbel, 2001, s. 2/117).

İnsanların tabiatına göre davranmak, onların seviyesine inmek, orta bir yol tutmak güzel ve uygun olan bir davranıştır. Sa’d b. Âs oğluna şöyle demiştir; Şakanda haddi aşma, şakada ifrata gitmek insandaki heybeti giderir ve düşük kimseleri sana karşı cahilce hareketler yapmaya sevk eder. Şakayı tamamen terk etmek de, sana yakınlık kurmak isteyen dostların canını sıkır ve beraber olduğun kimseleri senden soğutur. Ölçüsüz şaka insandaki heybeti giderir ve kardeşler arasındaki muhabbeti keser (Sühreverdi, ty, s. 85). Peygamberimiz (sav) çok gülmenin iyi olmadığını belirtmiştir; “*Çok gülme! Çünkü çok gülmek kalbi öldürür*” (Tirmizi, 1998, Zühd, 2). Kahkaha atarak gülmeyele tebessümü bir birinden ayırmamız gerekir. Çünkü tebessüm sadakadır.

7- Tekellüfü Terk Etmek

Tekellüf, nefsin arzusu için, insanlara gösteriş olsun diye yapılan yapmacık hareketlerdir. Bu ise sûfîlerin haline ve yoluna ters düşen bir davranıştır. Tekellüfün bir kısmı Allah’ın taksimine rıza göstermemektedir. Hâlbuki tasavvuf tekellüfü terk etmektir. Tekellüf, bütün hal ve davranışlarda kötülenmiş bir durumdur. Sırf başkalarına gösteriş için giyinmek de süslü püslü konuşmak da yağcılık yapmak da çok çirkin bir davranıştır. Nice yağcılık yapan insan var ki yaptığı işin yağcılık olduğunu bilmez ve onun farkına da varmaz, bazen yağcılık yaltaklanmada açıkça nifaka düşenler bile olur (Sühreverdi, ty, ss. 85-86).

Peygamberimiz (sav); *“Hayâ ve az konuşmak, imanın iki şubesidir. Çirkin ve çok konuşmak da nifakın şubeleridir”*(Tirmizi, 1998, Birr, 80) buyurmuştur. Buradaki çok konuşmaktan maksat fazlasıyla yağcılık yapmak, insanlara karşı övünmek, fesahat ve belagatini ortaya çıkarmaya çalışarak insanlara sıkıntı vermektir. Bunlar da doğru bir davranış değildir.

8- Mal Biriktirmeyi Terk Etmek Ve Bolca İhsanda Bulunmak

Sûfîlerin güzel ahlakından biride, hiç kismadan ve durmadan infak edip kenarda mal biriktirmemeleridir. Sûfî Allah Teâlâ'nın rahmet hazinelerini bir deniz, kendisini de o denizin kenarında oturan biri olarak görür. Denizin kenarında duran bir kimse de kabına su biriktirmekle uğraşmaz, çünkü buna gerek yoktur (Sühreverdi, ty, ss. 86-87). Bu konu ile ilgili Peygamberimiz'in (sav) şu hadis-i şerifi de çok dikkat çekicidir; *“Her sabah, iki melek dünya semasına inerek biri; Allah'ım malını infak edene yenisini ver, diğeri de; Allah'ım cimrilik edenin malını telef et”* diye dua eder (Buhârî, 2001, Zekât,27).

9- Aza Kanaat Etmek

Sûfîlerin güzel ahlaklarından birisi de; aza kanaat etmeleri, az malla yetinmelidir. Bir gün Peygamberimiz (sav) minberin üzerine çıkarak ashabına söyle hitap etmiştir; *“Az olup yeten mal, çok olup insanı haktan alıkoyan maldan daha hayırlıdır”*(Ebû Ya'la, “Müsned”, 2/319). Aza kanaat getirme ile ilgili Hazreti Ömer (ra) şöyle demiştir; *“Allah'ın kitabını taşıyan, kaplar ve hikmet kaynakları olun. Kendinizi ölmüş sayın. Allah Teâlâ'dan günlük olarak rızık isteyin. Bu durumda malınızın az olması size bir zarar vermez”*. Zünnûn-î Mısrî de şöyle demiştir; *“Kanaat eden kimse zamanın insanlarından rahat eder, fitnelere korunur, yakınları yanında şeref sahibi olur”*(Sühreverdi, ty, s. 88).

10-Münakaşa Ve Cedelden Uzak Durmak

Sûfîlerin güzel ahlaklarından birisi de insanlarla çekişme ve mücadeleyi terk etmeleridir. Sûfîler insanlara şefkatle muamele ederler. Gerektiği yerde de hak için kızarlar. Sûfîlerin muhatap olduğu iki sınıf insan vardır; birincisi, Allah Teâlâ'ya yönelmiş, Allah'tan korkan kimselerdir. Bu kimseler Allah Teâlâ'dan manevi nimetlere talip olmuş kimselerdir. Kendi nefislerini ve başkalarını da bu ihsanlara davet ederler. Başkalarıyla rekabet içinde olmazlar, çekişmeye girmezler, böyle kimselerin birbirlerine düşmanlık etmesi söz konusu değildir. İkincisi ise; mal makam ve mevki peşine düşen, insanların rağbetini çekmeye uğraşan dünya ehli kişilerdir. Gerçek bir sûfînin bunlarla tartışması, çekişmesi söz konusu değildir. Çünkü gerçek sûfî bu kişinin rağbet ettiği şeylerden gönlünü uzak tutmuştur. Gerçek sûfî böyle kimselerle karşılaştığı zaman, bunlara rahmet nazarıyla bakmalı ve onlarla münakaşa etmemelidir (Sühreverdi, ty, ss. 89-90). Konuyla ilgili Peygamberimiz (sav); *“ Kardeşinle cedelleşme, bir de ona yapamayacağın şeyi vaat etme,”* buyurmuştur (Tirmizi, 1998, Birr, 58).

11-İnsanları Sevmek Ve Onlarla Kaynaşmak

Sûfilerin güzel ahlaklarından birisi de kardeşleriyle uyum içinde geçinmeleri ve muhalefeti terk etmeleridir(Sühreverdi, ty, s. 95). Allah Teâlâ, Hz. Peygamber(sav)'in ashabını tanıtırken söyle buyurur; *“Onlar kâfirlere karşı çok şiddetli kendi aralarında ise çok şefkatlidirler”*(Fetih, 48/29).

Ebû İdris el-Hulvani, Muaz b. Cebele; Seni Allah için seviyorum dediğinde, Muaz b. Cebel(ra) ona; Müjdeler olsun sana, ben Rasuûlallah (sav)'in şöyle buyurduğunu işittim: *“Kıyamet günü arşın etrafında bazı insanlar için nurdan tahtlar kurulur. Bu insanların yüzleri ayın on dördü gibi parlak. İnsanlar feryat ederken onlar feryat etmezler, insanlar korkarken onlar korkmazlar. Onlar Allah'ın velileri olup kendilerine korku ve hüznün yoktur,”* Sahabeler Peygamber Efendimize; Ya Rasuûlallah onlar kimlerdir diye sorarlar. Peygamberimiz (sav); *“Allah için birbirlerini sevenlerdir”* buyurmuştur (Suyuti, 2003, nr. 3842).

12- İyilik Yapana Teşekkür ve Dua Etmek

Sûfilerin güzel ahlaklarından birisi de iyilik edene teşekkür etmek ve hayır sahiplerine dua etmektir. Sûfiler Allah'ı Teâlâ'ya tevekküllerinin kemali ve tevhidlerinin safiyeti ile Allah'ın dışındaki olan şeylerden ilgiyi kesip asıl ihsan sahibinin Allah olduğu bilincindedirler. Sûfiler tevhidin en yüksek noktasına yükselince kendilerine nimeti veren Allah'a şükür ettikten sonra onların kendisine ulaşmasına vasıta olan kullara da teşekkür ederler. Bir kimse asıl nimeti verenin Allah Teâlâ olduğunu bildikten sonra, bu nimetlerin kendisine ulaşmasında vasıta olanlara teşekkür etmesinde bir sakınca yoktur. Asıl şükre layık olan insanlara bu güzellikleri veren Allah'tır. Halka teşekkür ise bu işte bir sebep ve vasıta olduklarından dolayıdır (Sühreverdi, ty, ss. 95-96).

13- Makam ve Mevkilerini Müslümanlara Hizmette Kullanmak

Sûfilerin sahip oldukları güzel ahlaklardan birisi de mevkilerini ve itibarlarını kardeşlerinin ve bütün Müslümanların işlerini görmekte kullanmalarındır. İlim sahibi, nefsin ayıplarını, afetlerini ve şehvetlerini yakinen bilen bir kimse makam ve itibarını Müslümanların arasını ıslah için kullanmalı, Müslümanların ihtiyaçlarını ve sıkıntılarını gidermeye çalışmalıdır. İnsanlara bu şekilde davranacak kişi, nefsin bütün ayıplarından kendini korumuş olması lazımdır (Sühreverdi, ty, ss. 96-97). Makam ve mevki ile ilgili Sehl b. Abdullah Tüsteri şöyle demiştir; *“ Bir insanda üç haslet bulunmazsa, o kimsenin halkı yönetmeye talip olması doğru değildir. Bunlar; insanlara eziyetten ve cahilane davranışlardan çekinmek, insanların yaptığı dengesizliklere sabretmek ve insanların elinde olanlara göz dikmemek ve kendi elinde olanı onlara dağıtmak”* demiştir (Sühreverdi, ty, s. 97).

SONUÇ

Allah Teâlâ, insanı en güzel şekilde yaratmış, ona akıl ve irade vermiştir. Aklını ve iradesini doğru yönde kullanabilmesi için kitaplar ve rol model alacağı peygamberler göndermiştir. Neleri yapması ve nelerden kaçınması gerektiği kitaplarda açıkça belirtilmiş ve elçileri tarafından açıklanmıştır.

Allah insanı kendisine kulluk etmesi için yaratmıştır. İnsanın Allah'a gerçek manada kulluk yapabilmesi için de kâmil bir imana sahip olması gerekir. Bunun içinde; Allah'a, meleklerine,

kitaplarına, peygamberlerine, öldükten sonra dirilmeye, kadere, hayrın ve şerrin Allah'tan olduğuna, hesaba, mizana, cennete ve cehenneme gönülden inanması gerekir. Sağlam bir imana sahip olan insanın da Allah'ın verdiği sayısız nimetlere karşı şükür borcu olarak ibadet etmesi gerekir. Yaptığı ibadetlerini de ihlaslı bir şekilde yapması gerekir. Yaptığı bütün iyi veya kötü amellerin hesabını kıyamet gününde tek tek vereceğini düşünerek salih ameller işlemeye gayret etmelidir. İmanın ve salih amellerin bir yansıması olarak; ahlakını güzelleştirir, haramlardan, şüpheli şeylerden uzak durur, Allah ve Resûlü'nün emirleri doğrultusunda bir hayat sürmeye gayret eder, hem Allah tarafından hem de insanlar tarafından sevilir. Güzel ahlakıyla hem dünyasını hem de ahiretini mâmur eder ve böylece Allah'ın sevdiği razı olduğu bir kul olur.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel, E. A. A. b M. eş-Şeybani. (2001). *Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel*. thk. Şuayb el-Arnaut, Müessesetü'r-Risâle.

Bâşâ, A. R. (1998). *Suverun Min Hayati's-Sahabe, (Sahabe Hayatından Tablolar)* (T. Uzun, Çev.; C. 1). Uysal Kitabevi.

Buhârî, E. A. M. b. İ. b. İ. (2001). *Sahihu'l-Buhârî*. Dâru Tavki'n-Necât.

Cebecioğlu, E. (2009). *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü* (40). Ağaç Kitabevi Yayınları.

Cevheri, E. N. İ. b. H. (1987). *Es-Sihah Tacü'l-Luga ve Sihahi'l-Arabiyye* (C. 3). Dârü'l-Kitabi'l-Arabi.

Çeker, O. (1990). Amel-i Sâlih. İçinde *Şamil İslam Ansiklopedisi* (C. 1). Şamil Yayınları.

Deylemi, E. Ş. Ş. b. Ş. b. Ş. (1986). *El-Firdevs bi Me'suri'l-Hitab*. Daru'l- Kütübi'l-İlmiyye.

Doğuş, E. (2008). *Yararlı İş Salih Amel*. İslam Ve Çalışma Hayatı Ulusal Sempozyumu, İzmir.

Ebû Hanife, İ. A. (2011). *El Fikhu'l Ebsat* (M. Öz, Çev.). Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV).

Gazzâlî, E. H. M. b. M. el-. (t.y.). *İhyâu ulûmi'd-dîn*. Darü'l-Ma'rife.

Gazzâlî, E. H. M. b. M. el-. (2005). *Mukâşefetü'l* (A. Uçan, Çev.). İmaj Yayınları.

Haşimi, M. A. (2007). *Kur'an ve Sünnet'e Göre Müslüman Şahsiyeti* (R. Tosun, Çev.). Risale.

Hücvirî, E.-H. A. b. O. el-. (1974). *Keşfü'l-Mahcub*. Darü't-Türasi'l-Arabi.

İbn Manzûr, E.-F. M. b. M. b. A. el-Ensârî. (1414). *Lisanü'l-Arab* (C. 6). Dâru Sadır.

İmam Mâlik, E. A. M. b. E. el-Asbahî. (1990). *El-Muvaţta'*. Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabiyye.

İsfahânî, E.-K. H. b. M. b. M. R. el-. (1412). *El-Müfredât fî garibi'l-Kur'ân*.

İz, M. (1967). Ameli Salih. *İslam Düşünce Dergisi*, 1(2).

İz, M. (1968). Ameli Salih: İbadet. *İslam Düşünce Dergisi*, 3(6).

İzzetbegoviç, A. (2006). *Özgürlüğe Kaçışım: Zindandan Notlar* (B. Hasan Tuncay, Çev.). Klasik Yayınları.

- Karagöz, İ., Canbulat, M., Karaman, F., & Paçacı, İ. (2015). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Karaman, H., Mustafa Çağrı, Mustafa Çağrı, & Sadrettin Gümüş. (2006). *Kur'an Yolu: Türkçe Meal Ve Tefsir* (590; C. 5). Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Kelabazi, E. B. M. b İ. el-Buhari. (ty.). *Et-Taarruf li-Mezhebi Ehli't-Tasavvuf*. Daru'l-Kutubil İlmiyye.
- Kotku, M. Z. (2018). *Ehli Sünnet Akaidi*. Server Yayınları.
- Kuşeyrî, A. (2009). *Risâletü'l-Kuşeyriyye fî ilmi't-tasavvuf* (S. Uludağ, Çev.). Dergah Yayınları.
- Kutluer, İ. (2000). İnsan. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 22). TDV Yayınları.
- Mâturidî, E. M. (2017). *Kitabü't-Tevhid* (B. Topaloğlu, Çev.). İSAM Yayınları.
- Müslim, E.-H. el-Kuşeyrî en-Nisaburi. (ty.). *Sahih-i Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabiyye,.
- Serrac, E. N. A. b. A. et-Tusi. (2012). *El-Lüma'* (H. K. Yılmaz, Çev.). Erkam Yayınları.
- Sinanoğlu, M. (2000). İman. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV Yayınları.
- Suyuti, C. A. b. E. B. (2003). *El-Fethulkebir fî Dammi Ziyadeti ila Camii's-Sağir*. Daru'l-Fikr.
- Sühreverdi, E. H. Ş. (ty.). *Avarifu'ul Mearif* (C. 2). Darü'l-Mearif.
- Sülemi, E. A. M. b H. es-. (2018). *Tabakatu's-Sufiyye = İlk Zâhid Ve Sufîlir*. (A. Tek, Çev.). Bursa Akademi.
- Tirmizi, E. İ. M. b. İ. b. S. es-Sülemi. (1998). *Sünenü't-Tirmizî* (C. 4). Dâru'l-Mağribi'l-İslâmî.
- Uludağ, S. (1991). Salih Amel. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 2). TDV Yayınları.
- Yazır, E. M. H. (1979). *Hak Dini Kur'an Dili, Eser Kitabevi, İstanbul 1979, c. 8, (C. 8)*. Eser Kitabevi.